

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ОСНОВ ПРАВОЗНАВСТВА У 2025/2026 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Л. Сіра

У 2025/2026 навчальному році залишаються чинними навчальні програми: «Основи правознавства» для закладів загальної середньої освіти», 9 клас (35 год / рік, 1 год / тижд.); для класів суспільно-гуманітарного напрямку (правовий профіль) «Правознавство. 10–11 класи (профільний рівень)» (105 год / рік, 3 год / тижд.). Означені програми розміщено на офіційному сайті МОН України за покликанням URL: www.mon.gov.ua.

Навчання учнів 9-х класів у 2025/2026 навчальному році має бути організовано відповідно до оновленої навчальної програми (наказ МОН України від 03.06.2022 № 698 «Про надання грифа оновленим навчальними програмам») із урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів. Нагадаємо, що метою навчання основам правознавства на базовому рівні загальної середньої освіти є надання учням основ правових знань, виховання поваги до гідності людини, права, державотворчих і правотворчих традицій, любові до держави Україна, забезпечення умов для формування правової культури, правових орієнтирів і правомірної поведінки.

Викладання правознавства в 9–11 класах у новому навчальному році зумовлено особливостями української правової системи, яка діє в умовах правового режиму воєнного стану та повномасштабної збройної агресії росії проти України. Тому під час викладання предмета акцентувати увагу на тих законодавчих змінах, які пов'язані із введенням воєнного стану, а також на тих правових умовах, які сприяють підвищенню обороноздатності держави, захисту національної безпеки і територіальної цілісності.

Важливо донести учням:

- зміст спеціально-правового характеру названих адміністративно-правових режимів і особливості процедури їх уведення;
- зміни функціонування органів публічної влади, обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб.

Особливої уваги потребує висвітлення повноважень військового командування та військових адміністрацій під час дії воєнного стану.

Край важливо на уроках правознавства звертати увагу на такі основоположні цінності: людська гідність, свобода, рівність, справедливість, демократія, які частково відомі учням з інших предметів, акцентувати на тому, що людина є найвищою цінністю демократичного суспільства.

Нагадаємо, що основою викладання предмета «Основи правознавства» є компетентнісний підхід, який корелюється з основними ключовими компетентностями, визначеними Концепцією «Нова українська школа».

Показником рівня освіченості за курсом правознавства є права предметна компетентність учнів як сукупність набутих учнями правових знань, предметних умінь. Складниками правової предметної компетентності є такі:

- *інформаційна*: уміння працювати з джерелами, додатковою літературою, інтернет-ресурсами, зразками юридичних документів;
- *логічна*: уміння пояснювати зміст основних правових явищ, виокремлювати юридично значущі факти у сфері захисту конституційних прав і свобод людини, надавати їм правову оцінку;
- *діяльнісно-процесуальна*: уміння використовувати правові знання для захисту власних прав та інтересів, аналізувати різні життєві ситуації з погляду їхнього регулювання нормами права, розпізнавати прояви правопорушень проти прав і основоположних свобод; визначати підстави для юридичної відповідальності за власну поведінку;
- *аксіологічна*: уміння висловлювати власні судження, оперуючи категоріями, як-от право, мораль, демократія, свобода, гідність, відповідальність, права людини.

Наголосимо, що оцінювання є невід'ємною частиною процесу навчання, основною метою якого є не перевірка і контроль, а забезпечення зворотного зв'язку вчителя з учнями. Тому в організації щоденного освітнього процесу важливо застосовувати не тільки поточне, а і формувальне оцінювання (тобто оцінювання для навчання), яке передбачає надання учням підтримки, допомагає

коригувати вибір методів і засобів навчання у випадку їхньої неефективності, визначати подальші цілі. Метою формувального оцінювання є: відстеження особистісного розвитку учнів, процесу опанування ними навчального досвіду як основи компетентності; забезпечення індивідуальної траєкторії розвитку особистості. Воно є невід’ємним складником процесу та здійснюється постійно. Серед видів формувального оцінювання – самооцінювання та взаємооцінювання учнями успішності роботи.

Для розвитку пізнавальної діяльності та підвищення ефективності навчального процесу на уроках правознавства радимо використовувати інтерактивні методи навчання, як-от «Мозковий штурм», «Ажурна пилка», робота в малих групах, парах, аналізування правових ситуацій, технологію «Метод проєктів», ігрові технології (юридично-рольові ігри), адже вони сприяють розвитку критичного мислення, надають можливість визначити власну позицію, формують навички аргументації та відстоювання власного погляду, підвищують ефективність навчального процесу. Вибір технологій, методів, інструментів тощо – за вчителем. Головне – реалізація компетентнісного потенціалу курсу «Основи правознавства» і те, щоб здобувачі освіти навчилися застосовувати та послідовно обстоювати власну позицію й права; захищати свої інтереси, права і свободи інших людей з оперттям на відповідні норми чинного законодавства.

Для набуття таких правових компетентностей програмою передбачено практичні заняття, під час яких доцільно використовувати дослідницькі методи та метод проблемного викладу, технологію «Метод проєктів».

Невід’ємним складником роботи вчителя правознавства є постійний моніторинг нових концепцій у розвитку теорії права, ознайомлення з нововведеннями, які відбулись в українському законодавстві. Особливо це стосується питань конституційної модернізації державно-правових відносин, які варто обговорювати з учням 9–11 класів.

Державні вимоги до рівня підготовки учнів із основ правознавства передбачають розвиток уміння аналізувати й розв’язувати правові ситуації на уроках, під час підготовки до інтелектуальних змагань з предмета. Аналізування правових ситуацій є одним із основних предметних умінь учнів, що потребує застосування ними комплексу правових компетентностей. Зорієнтована така діяльність

здебільшого на групу учнів, що уможливорює розвиток їхніх комунікативних навичок, співпраці та взаємонавчання.

Для школярів України – держави, яка знаходиться у стані війни, особливої уваги заслуговує імплементація до навчальних програм закладів освіти курсу «Вивчаючи міжнародне гуманітарне право» у старшій ланці. Міжнародне гуманітарне право як комплекс правових норм, спрямованих на захист жертв міжнародних і неміжнародних збройних конфліктів, має особливий термінологічний апарат, як-от комбатант, цивільна особа, військовий і цивільний об'єкт, військовополонений, окупована територія, евакуація, переміщені особи, воєнні злочини та кримінальна відповідальність за них тощо, і суттєво розширює кругозір як дорослих, так і підлітків. Фактично йдеться про ознайомлення учнівського контингенту із правилами ведення війни та виживання в зоні бойових дій. Українською Гельсінською спілкою з прав людини та Національним Товариством Червоного Хреста в Україні за підтримки МОН України розроблено навчальну програму курсу за вибором «Вивчаючи міжнародне гуманітарне право» для 10–12 класів закладів загальної середньої освіти»: <https://t1p.de/1i0v3>.

Також для його якісного викладання розроблено варіант для онлайн-викладання та створено «Комплексні освітні візуальні матеріали для школярів з питань міжнародного гуманітарного права: відео для учнів, презентації та тести». Питання міжнародного гуманітарного права можуть викладатися на уроках історії, правознавства, громадянської освіти, рекомендації щодо цього викладено у збірці «Методичні матеріали для вчителя „Як викладати питання з міжнародного гуманітарного права на уроках історії, громадянської освіти та основ правознавства“» (URL: <https://surl.lu/rexhch>). Звертаємо увагу на те, що на сайті МОН України створено окрему рубрику «Міжнародне гуманітарне право», у якій розміщено покликання на онлайн-ресурси із зазначеної тематики: <https://t1p.de/j0t40>.